[2019] 18 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.

ਅਨੇਖੀਲਾਲ

ਬਨਾਮ

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

(2014 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 62-63)

18 ਦਸੰਬਰ, 2019

[ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਇੰਦੂ ਮਲਹੋਤਰਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁਰਾਰੀ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ: ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ- ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ- ਅਧਿਕਾਰ- ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ- ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ- ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ POCSO ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 363, 366, 377, 376(2) (f) ਅਤੇ 302 IPC ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 6 ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ- ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣਾ- ਅਪੀਲ 'ਤੇ: ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ- ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ- ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ- ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ- ਇਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ

ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ- ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ- ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਬਾਕੀ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਠਾਏਗਾ- ਪੀਨਲ ਕੋਡ 1860 – ਧਾਰਾਵਾਂ 363, 366, 377, 376 (2) (ਐਫ) ਅਤੇ 302– ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 – ਧਾਰਾ 6

1196

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 1197

ਐਡਵੋਕੇਟ/ਵਕੀਲ: ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ- ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼- ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ: ਇਕੱਲੇ ਬਾਰ ਵਿਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ- ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਵਕੀਲ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਜਬ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ- ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ- ਲੋੜ- ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ: ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ- ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ- ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਜਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਟਰੈਕਿੰਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਦਫਨਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ: ਅਨੁਛੇਦ 39ਏ- ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ - ਰੱਖੀ ਗਈ: ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ- ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ 'ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ' ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ- ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ- ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1987।

ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ 18.02.2020 ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ: 1.1 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ 42ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ 1977 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ

ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1987 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ 'ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ' ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਸ਼ੀਰਾ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਪਾਲਣਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਯਮ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੌਕਾ ਅਸਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸ਼ੀਰਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਬਾਦਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ 'ਲੋੜੀਂਦੇ ਮੌਕੇ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। [ਪੈਰਾ 13] [1231-B-H; 1232-A]

1.2 ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ 19.02.2013 ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। [ਪੈਰਾ 14] [1232-A-B]

1.3 ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਲ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। [ਪੈਰਾ 15] [1232-D-E]

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 1199

1.4 ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 13 ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ FSL ਅਤੇ DNA ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕਰਨਾ। DNA ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

DNA ਰਿਪੋਰਟ ਲਗਭਗ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਮੁੱਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਪੈਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। [ਪੈਰਾ 16] [1232-F-H; 1233-A]

1.5 ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਜਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਨਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਟਰੈਕਿੰਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਦਫਨਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। [ਪੈਰਾ 18] [1233-C-D]

1.6 ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਸ਼ੀਰਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਈ। ਸਿੱਟੇ ਦੀ

ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਕਲਪਕ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। [ਪੈਰਾ 19] [1233-E-G]

XXXXXX

1.7 ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਅਗਲੇਰੀ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਅਤੇ ਕੀ FSL ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਾਹਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 20] [1233-H; 1234-A-B]

1.8 ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਵਕੀਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ; ਇਹ

ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਜਬ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਖਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 22] [1234-D-G]

ਬਸ਼ੀਰਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ, **[1969] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 32: ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1968 ਐਸ.ਸੀ. 1313 - ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।**

XXXXXX

ਅਨੇਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 1201

ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਉਰਫ ਜੁਲਫਿਕਾਰ ਅਲੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (NCT- ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ), **(2012) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 408: [2012] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 480;** Re: ਅੱਲਾ ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1957 ਏ.ਪੀ. 505;** ਮਥਾਈ ਥਾਮਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1959 ਕੇਰਲ 241;** ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ ਅਤੇ ਹੋਰ (4) ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, ਪਟਨਾ **(1980) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 98: [2012] 6 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1182;** ਰਾਜੂ ਉਰਫ ਰਮਾਕਾਂਤ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(2012) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 553;** ਖੱਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ (2) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(1981) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 627: [1981] 2**

ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 408; ਸੁਕ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, **(1986) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 401: [1986] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 590;** ਮਾਚੰਦਰ ਬਨਾਮ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1955 ਐਸ.ਸੀ. 792: [1955] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 524;** ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1959 ਐਸ.ਸੀ. 609: 1959 Crl. L. J. 782;** ਟਾਇਰੋਨ ਨਾਜ਼ਰਥ ਬਨਾਮ ਗੋਆ ਰਾਜ **(1994) 3 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 321;** ਐਸ ਗੁਇਨ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰੀਂਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ **(1986) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 654 : [1985] 3 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 818;** ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਅੰਤੁਲੇ ਬਨਾਮ ਆਰ ਐਸ ਨਾਇਕ **(1992) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 225: [1991] 3 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 325**; ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (1) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(1980) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 81: [1979] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 169;** ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (3) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(1980) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 93;** ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(1986) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 481;** ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ **(1994) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 569;** ਜ਼ਾਹੀਰਾ ਹਬੀਬੁਲਾ ਐਚ ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ **(2004) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 158;** ਅੰਕੁਸ਼ ਮਾਰੂਤੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, **(2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 667;** ਅੰਬਾਦਾਸ ਲਕਸ਼ਮਣ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2018) 14 SCALE 730: (2018) 18 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 788;** ਅੰਕੁਸ਼ ਮਾਰੂਤੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2019) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. Online ਐਸ.ਸੀ. 317;** ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2018) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 160;** ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2018) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 163;** ਵੀ.ਕੇ. ਸ਼ਸ਼ੀਕਲਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ **(2012) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 771 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।**

XXXXXX

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ

(2012) 9 SCC 408	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 6
AIR 1957 AP 505	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 7
AIR 1959 Kerala 241	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 7
(1980) 1 SCC 98	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 8 ਅਤੇ 10
(2012) 8 SCC 553	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 9
(1981) 1 SCC 627	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 9
(1986) 2 SCC 401	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 9
[1955] 2 SCR 524	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
AIR 1959 SC 609	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1994) 3 Suppl. SCC 321	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1986) 1 SCC 654	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1992) 1 SCC 225	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1980) 1 SCC 81	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1980) 1 SCC 93	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1986) 4 SCC 481	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(1994) 3 SCC 569	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(2004) 4 SCC 158	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
(2009) 6 SCC 667	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 11
(2018) 14 SCALE 730	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 11
(2018) 9 SCC 160	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 12
(2018) 9 SCC 163	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 12

[1969] 1 SCR 32	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 13,19
(2012) 9 SCC 771	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 17

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2014 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 62-63

2013 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਹਵਾਲਾ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 2013 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 748 ਵਿੱਚ ਜਬਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 27.06.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਪੇਸ਼ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਵਰੁਣ ਚੋਪੜਾ, Dy. ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਸਿਧਾਰਥ ਲੂਥਰਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਮਾਥੁਰ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਅਨੂਪ ਐਨ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਹਿਕ ਜੱਗੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੇ.ਵੀ. ਭਾਰਤੀ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਗੁਰਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਸ਼ ਪਰਾਸ਼ਰ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਦੂਬੇ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਦਿਵਿਆ ਏ ਨਾਇਰ, ਪੁਨੀਤ ਪਾਠਕ, ਅਨੁਜ ਅਗਰਵਾਲ, ਅਨਮੋਲ ਚੰਦਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਦਾਸ, ਸੁਮਿਤ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਅਰਵਿੰਦ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 1203

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ 2013 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਹਵਾਲਾ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 2013 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 748 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ 27.06.2013 ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

2. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੱਥ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

(ਏ) 30.01.2013 ਨੂੰ ਰਾਮਲਾਲ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ 9 ਸਾਲ ਦੀ ਧੀ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਪੀੜਤ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਸ਼ਾਮ 6 ਵਜੇ ਤੋਂ ਲਾਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉਸ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਕਿਰਨਾ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਬੀੜੀ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪੀੜਤ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭਾਰਤੀ ਪੀਨਲ ਦੀ ਧਾਰਾ 363, 366 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ 'IPC') ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 30.01.2013 ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਚਾਈਗਾਓਂ ਮੱਖਣ, ਖੰਡਵਾ ਵਿਖੇ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਨੰਬਰ 38 ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(ਬੀ) ਪੀੜਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ 01.02.2013 ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੁੱਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਸੀ।

(ਸੀ) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ 04.02.2013 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 13.02.2013 ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ 18.2.2013 ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਨਾ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ 19.02.2013 ਨੂੰ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(ਡੀ) ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ 18.02.2013 ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ 19.02.2013 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ 19.02.2013 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ

ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 19.02.2013 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302, 363, 366, 376 (2) (ਐਫ) ਅਤੇ 377 ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾਵਾਂ 4, 5 ਅਤੇ 6 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

(ਈ) ਅਗਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ 26.2.2013 ਤੱਕ ਸਾਰੇ 13 ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

---

[1] ਜਬਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ

XXXXXX

(ਐਫ) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 27.2.2013, 28.2.2013, 1.3.2013, 2.3.2013 ਅਤੇ 4.3.2013 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਸਨ:

"(i) 27.02.2013

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਵਾਰੰਟ ਆਦਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਸਮੇਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਰਜ਼ੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ FSL ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਲਈ ਧਾਰਾ 313 CR. P.C. ਤਹਿਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਧਾਰਾ 313 CR. P.C. ਬਚਾਅ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਚਾਅ 'ਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 232 (2) ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡੀ.ਐਨ.ਏ. ਰਿਪੋਰਟ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ 28.02.2013 ਨੂੰ ਰੱਖੋ।

SD/- (ਅਯੋਗ)
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ
ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ
ਐਕਟ,
ਖੰਡਵਾ

XXXXXX

ਅਨੇਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1205

(ii) 28.02.2013

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੇਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

FSL ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਅਤੇ FSL ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰਿਕਾਰਡ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਹ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਧਾਰਾ 293 CR. P.C. ਤਹਿਤ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਖੇਤਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਝੁਮਰਘਾਟ ਰਾਓ ਇੰਦੌਰ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ext. C-1, C-2 ਅਤੇ C-3 ਵਜੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜੋ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਡੀ.ਐਨ.ਏ. ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ 01.03.2013 ਨੂੰ ਰੱਖੋ।

SD/-
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ
ਖੰਡਵਾ

(iii) <u>01.03.2013</u>

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਾਕੀ ਅੰਤਿਮ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜੋ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਡੀ.ਐਨ.ਏ. ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਅੰਤਮ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ 02.03.2013 ਨੂੰ ਰੱਖੋ।

SD/-

(iv) 02.03.2013

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (ਐਫ) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 377 ਤਹਿਤ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਤੱਥ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੋਸ਼ ਨੰਬਰ 8 ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 377 ਤਹਿਤ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਸ਼ ਮਿਤੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 211 (7) CR. P.C. ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 211 (7) CR. P.C. ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਥ, ਤਾਰੀਖ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਜੋੜ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛਲੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਾਰੀਖ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਨਹੀਂ

ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 14 ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 313 CR. P.C. ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਾਰੀਖ, ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਧਾਰਾ 211 (7) CR. P.C. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ/ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1207

ਅੱਜ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 311, CR. P.C. ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸੋਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹੀ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੀਲਬੰਦ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੇਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਤਹਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਪ੍ਰਾਪਤ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ FSL/DNA ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ.ਕੇ. ਮਿਸ਼ਰਾ (PW-13) ਅਤੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਹਰੀਕਰਨ PW -12 ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੁਣ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ DNA ਰਿਪੋਰਟ 01.03.2013 ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਕੇ ਕੇ ਮਿਸ਼ਰਾ PW -13 ਅਤੇ ਹਰੀ ਕਰਨ ਪੀਡਬਲਯੂ -12 ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਗਵਾਹ ਅੱਜ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਪੈਕੇਟ ਸੀਲਬੰਦ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮੈਮੋ ਨਾਲ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੀਲ ਕਰਕੇ ਮਾਲਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਵਾਧੂ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 313 CR. P.C. ਤਹਿਤ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 232 (2) ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੰਤਮ ਦਲੀਲਾਂ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

XXXXXX

SD/-
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ
ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧੀਨ
ਐਕਟ, ਖੰਡਵਾ

ਦੁਬਾਰਾ

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸਨ।

ਅੰਤਿਮ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਫੈਸਲੇ ਲਈ 04.03.2013 ਨੂੰ ਰੱਖੋ।

SD/-

ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ
ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧੀਨ
ਐਕਟ, ਖੰਡਵਾ

(v) 4.3.2013

ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ. ਚੌਹਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਵਕੀਲ ਸਨ।

ਇਸ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 363, 366, 377, 376 (2) (ਐਫ) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 302 IPC ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਸਬੰਧੀ CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 211 (7) ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1209

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ. ਚੌਹਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਆਦਿ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

SD/-
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ
ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧੀਨ
ਐਕਟ, ਖੰਡਵਾ

ਦੁਬਾਰਾ

ਸ੍ਰੀ ਬੀ.ਐਲ. ਮੰਡਲੋਈ, ਪੀ.ਪੀ. ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ

ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਡੀ.ਐਸ.ਚੌਹਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸਨ।

ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਨੰ.	ਜੁਰਮ	ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ	ਜੁਰਮਾਨਾ	ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ
1.	302 IPC	ਮੌਤ	-	ਕੈਦ -
		ਵਾਕ		
2.	363 IPC	ਸੱਤ ਸਾਲ	1000/-	ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ
3.	366 IPC	ਸੱਤ ਸਾਲ	1000/-	ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ
4.	377 IPC	ਸੱਤ ਸਾਲ	1000/-	ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ
5.	376 (2) IPC	ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੈਦ	1000/-	ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ

XXXXXX

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।

ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 366 CR. P.C. ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾਣਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 366 (2) CR. P.C. ਵਾਰੰਟ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਵਾਰੰਟ ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 363 (4) CR. P.C. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 366 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਮਾਣਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।

SD/-
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ
ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧੀਨ
ਐਕਟ, ਖੰਡਵਾ

(ਜੀ) ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 4.3.2013 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:

"65. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਰਾਓ ਵਾਸਨਿਕ ਦੇ ਨਿਆਂਇਕ ਹਵਾਲੇ ਵਰਗੇ ਤੱਥਾਂ ਵਾਲਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ 'ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ' ਕੇਸ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਿਰਫ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

66. ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖਿਲਾਲ ਪੁੱਤਰ ਸੀਤਾਰਾਮ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 363, 366, 376 (2) (ਐਫ), 377 ਅਤੇ 302 ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਇਕ) IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਪੁੱਤਰ ਸੀਤਾਰਾਮ ਨੂੰ 'ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ' ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਲੇ 'ਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੱਕ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾਣਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

XXXXXX

(ਦੋ) IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 363 ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ 1000/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਦਾ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਤਿੰਨ) IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 366 ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ 1,000/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਦਾ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ਚਾਰ) IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 376 (2) (ਐਫ) ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ 1000/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਦਾ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਪੰਜ) IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 377 ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਾ ਭਰਨ 'ਤੇ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ 1,000/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਛੇ) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿੱਥੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਐਕਟ ਅਤੇ IPC ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 71 ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 376 (2) (ਐਫ) ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਧਾਰਾ 376 (2) (ਐਫ) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 377 IPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

67. ਦੋਸ਼ੀ 04.02.2013 ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਗਏ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਧਾਰਾ 428 CR. P.C. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਰੰਟ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਾਰਾ 428 CR. P.C. ਤਹਿਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 433 CR. P.C. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਣਨਾ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

XXXXXX

68. ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਕਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ 4000/- ਰੁਪਏ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਹੋਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਪੀਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ ਸ਼ਾਂਤੂਬਾਈ ਪੀਡਬਲਯੂ -3 ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

69. CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 366 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਮਾਣਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਬਲਪੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਰਾਸਤ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰੰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇ।

70. 04.02.2013 ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 30-31 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ 18

ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ 19 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ 02 ਮਾਰਚ 2013 ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਤੁਰੰਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ 12 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ।

(ਐਚ) ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਹਵਾਲਾ ਨੰਬਰ 4/2013 ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ 2013 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 748 ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਪੀਲ ਅਧੀਨ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ:-

“8. ..... ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਕੀਰਤੀ ਬਾਈ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਖਰੀ ਵੇਖੀ ਗਈ ਥਿਊਰੀ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

XXXXXX

9. ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ DNA ਫਿੰਗਰ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, Ex. 58, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਦੀ ਮੁਠੀ 'ਚੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਵਾਲ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਨਹੁੰਆਂ 'ਚ ਮਿਲੀ ਚਮੜੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਦੇ ਪੈਜਾਮੇ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਵੀਰਜ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸੀ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅੰਡਰਵੀਅਰ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਖ਼ੂਨ ਪੀੜਤਾ ਦਾ ਸੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ 1.2.2013 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 4.2.2013 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਅੰਡਰਵੀਅਰ 'ਤੇ ਪੀੜਤ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਪਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

... ...

11. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਮਲਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਕਿਰਨਾ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਉਸ ਲਈ ਬੀੜੀ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਭੱਜ ਗਈ। ਫਿਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਪੂਰਵ-ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਮਨ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਪੀੜਤਾ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੈਕਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੀੜਤ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕਈ ਸੱਟਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 21.10.2010, Ex. 49 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਸੈਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੁਰਮ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ" ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ

ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ।

3. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੇ 12.12.2018 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ:

"ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੁੱਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ CR. P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 309 (1) (ਜਿਵੇਂ ਕਿ 2018 ਵਿੱਚ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਾ 60 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

XXXXXX

ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਖਦਸ਼ਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਯੰਤਰਣਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੂਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ (NIC) ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰੋ ...

4. ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਅੰਤਿਮ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿਧਾਰਥ ਲੂਥਰਾ ਨੇ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਖਪਾਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ 10.12.2019 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:

"ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਹਿਲੂ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ:

(ਏ) ਵਿਦਵਾਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ;

12.12.2018 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ: -

“ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਧਾਰਾ 309 ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ

ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਫਿਲਹਾਲ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

5. ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1215

6. ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿਧਾਰਥ ਲੂਥਰਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ **ਬਸ਼ੀਰਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ**[2] **ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਉਰਫ ਜੁਲਫਿਕਾਰ ਅਲੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (NCT ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ)**[3] ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਡਿਪਟੀ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ ਸ਼੍ਰੀ ਵਰੁਣ ਚੋਪੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

7. **ਬਸ਼ੀਰਾ**[2] **ਕੇਸ** ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਸਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ 28 ਫਰਵਰੀ, 1967 ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਧਿਰ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ 1 ਮਾਰਚ, 1967 ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1898 ਦੀ ਧਾਰਾ 342 (ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਜਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ "ਕੋਡ" ਦੇ ਬਰਾਬਰ) ਤਹਿਤ

ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 10 ਮਾਰਚ, 1967 ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਲਈ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ 13 ਮਾਰਚ 1967 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ: -

"2. ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ 28 ਫਰਵਰੀ, 1967 ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ। ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

---

[2](1969) 1 SCR 32: 1968 SC 1313

[3](2012) 9 SCC 408

ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਸੀ: -

"8. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੱਜ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਆਦੇਸ਼ ਸ਼ੀਟ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਬੇਸ਼ਕ, ਵਕੀਲ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੋਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਯਮ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮਾਤਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

9. ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। Re: ਅੱਲਾ ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਵਿੱਚ

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ[4] ਮਦਰਾਸ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਰੂਲਜ਼ ਆਫ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਦੇ ਨਿਯਮ 228 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਸੁਬਾ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:

"ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਲੱਗੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਵੱਕਲ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਮਾਂ ਨਾਕਾਫੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਲ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

---

[4] AIR 1957 AP 505

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1217

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਥਾਈ ਥਾਮਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ[5] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ 2 ਅਗਸਤ, 1958 ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ 4 ਅਗਸਤ, 1958 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ:

“ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਦੇਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਅਦਾਲਤਾਂ 'ਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਤੋਂ 15 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ”

ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਖਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਪਰ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਮਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਸੀ।

(ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਨਿਯਮ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ:

"ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ।

---

[5] AIR 1959 KERALA 241

XXXXXX

ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਸੀ: -

"ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਸਜ਼ਾ ਰੱਦ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

8. **ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ ਅਤੇ ਹੋਰ (IV)** ਬਨਾਮ **ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, ਪਟਨਾ**[6] ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"7. ਅਸੀਂ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"39-ਏ. ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ- ਰਾਜ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ

ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾ "ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ" ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਤੱਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ "ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ" ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬੀ, ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਰਗੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਕਰੇ.....

9. ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, **ਰਾਜੂ ਉਰਫ ਰਮਾਕਾਂਤ** ਬਨਾਮ **ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ** ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

---

[6] (1980) 1 SCC 98

XXXXXX

"6. 1977 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ 42ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਰਾ ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

7. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

39-ਏ. ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ- ਰਾਜ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

8. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ (26-9-1980 ਨੂੰ) ਅਤੇ "ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮੇਟੀ" ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸੀ।

9. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1987 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ "ਐਕਟ") ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ।

10. ਇਹ ਐਕਟ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਇੱਕ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਾਲੁਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਬਸ਼ਰਤੇ ਸਬੰਧਤ ਅਥਾਰਟੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਹੈ।

---

[7] (2012) 8 SCC 553

11. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾਵਾਂ 12 ਅਤੇ 13 ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪੜਾਅ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਪੜਾਅ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ

12. ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ (ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਇਆ।

13. ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (4) ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, ਪਟਨਾ [6] ਹੈ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 105, ਪੈਰਾ 7) ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ "ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ" ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਤੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ: "ਇਹ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬੀ, ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਰਗੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਅਤੇ [ਮੁਫਤ] ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਕਰੇ।

XXXXXX

14. ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਾਰ ਖੱਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ (ii) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[8] ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਭਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ ਬਣੇਗਾ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ, ਅਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਫਤਵਾ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਵਾਅਦਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

[8] (1981) 1 SCC 627

---

15. ਸੁਕ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼[9] ਨੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਕੇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੀ

ਅਦਾਲਤ ਉਸਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 407, ਪੈਰਾ 5) ਇਹ ਹੁਣ ਸੀ

"ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

16. ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

17. ਅਸੀਂ ਖੱਤਰੀ (2)[8] ਅਤੇ ਸੁਕ ਦਾਸ[9] ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 632, ਪੈਰਾ 6)

XXXXXX

“6. ... ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ ਜਾਂ ਬਾਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

---

[9] (1986) 2 SCC 401

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤਹਿਤ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

18. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

10. **ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ @ ਜੁਲਫਿਕਾਰ ਅਲੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (NCT ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ)**[3] ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਚ.ਐਲ. ਦੱਤੂ, ਜੇ. (ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਸਨ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੈਰਾ 10 ਤੋਂ 12 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ 56 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

"18. ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਏਗੀ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰੇਗੀ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

19. ਜੇ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਧਾਰਾ 386 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1223

20. ਮਾਛੰਦਰ ਬਨਾਮ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ[10] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਭੱਜ ਨਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ

ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਮਾਨਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

21. ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ[11] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉਠਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ, 1898 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਵਜੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਸੰਮਨ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਮਨ ਕੇਸ ਅਤੇ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਦਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ; ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਅੰਤਮ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ: (ਏ.ਆਈ.ਆਰ. ਪੰਨਾ 619-20, ਪੈਰਾ 29)

“29. ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਖਤ ਕੈਦ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੁਬਾਰਾ

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

---

[10] AIR 1955 SC 792: (1955) 2 SCR 524

[11] AIR 1959 SC 609: 1959 Crl. L. J. 782

XXXXXX

22. ਟਾਇਰੋਨ ਨਾਜ਼ਰਥ ਬਨਾਮ ਗੋਆ ਰਾਜ[12] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਖੇਪ ਆਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 322, ਪੈਰਾ 2)

"2. ਅਸੀਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਖੱਤਰੀ (2) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[8] ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਸ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼[9] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ

ਸਜ਼ਾ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਅਤੇ 1 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 304 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

23. ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਐਸ ਗੁਇਨ ਬਨਾਮ ਗ੍ਰੀਂਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ[13] ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 341 ਅਤੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 ਦੀ ਧਾਰਾ 36-AD ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਮਲਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 655-56)

XXXXXX

"3. ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਵੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਲਈ ਕੇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਸਹੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਦਾ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਪੱਖਪਾਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬਰੀ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ।

---

[12] 1994 Supp (3) SCC 321

[13] (1986) 1 SCC 654

24. ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਅੰਤੁਲੇ ਬਨਾਮ ਆਰ.ਐਸ. ਨਾਇਕ[14] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਤੇ ਕੋਡ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (1) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[15], ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (3) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[16], ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਤੂਨ (4) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[6] ਅਤੇ

ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[17] ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਡ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 86 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (9) ਅਤੇ (10) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ: (ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਅੰਤੁਲੇ ਕੇਸ 14, ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 272)

"86. (9) ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਉਚਿਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਜਿੱਥੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

---

[14] (1992) 1 SCC 225

[15] (1980) 1 SCC 81

[16] (1980) 1 SCC 93

[17] (1986) 4 SCC 481

XXXXXX

(10) ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰਕ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਿਯਮ ਸਿਰਫ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਸਮਝਾਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

25. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ[18] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਫਿਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਨਤਾ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਗੁਆ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਦਾਲਤ TADA ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਇਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਵਾਦਿਤ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੀ.ਕੇ. ਪ੍ਰਸਾਦ, ਜੇ. ਨੇ ਐਚ.ਐਲ. ਦੱਤੂ, ਜੇ. ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

---

[18] (1994) 3 SCC 569

XXXXXX

ਇਸ ਮਤਭੇਦ 'ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਐਚ.ਐਲ. ਦੱਤੂ, ਜੇ. ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ[3]: -

"15. ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 304 ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ।

... ...

38. ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ[19] ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 187, ਪੈਰਾ 38-40)

"38. ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ; ਨਿਯੰਤਰਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਗੇ। ਦੋਸ਼ ਦਾ ਸਬੂਤ ਜੋ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਦੇ ਨਿਆਂਇਕ ਮੁਲਾਂਕਣ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਕੱਲੀ ਜਾਂਚ ਦੁਆਰਾ।

39. ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿੰਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਅਸਲੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਦਿਖਾਵਾ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਤਮਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ, ਸਟੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ, ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਗਾੜਿਆ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

XXXXXX

40. ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

---

[19] ਜ਼ਾਹੀਰਾ ਹਬੀਬੁਲਾ ਐਚ ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ - (2004) 4 SCC 158

ਬੈਂਚ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ: (ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ[19], ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 192, ਪੈਰਾ 52)

"52. ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 386 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁੜ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕੋਡ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 391 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਲੈਣਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਟ੍ਰੈਟਜੈਕੇਟ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

40. ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ "ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ" ਅਤੇ "ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ" ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਉਲਟ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਕਈ ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਸੁਣਵਾਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜਨਤਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਦੇਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਉਦੋਂ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1229

11. **ਅੰਕੁਸ਼ ਮਾਰੂਤੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[20] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 881-882 ਨੂੰ ਰਾਜ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ

ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਨੂੰ 6.12.2008 ਨੂੰ ਹੀ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ 04.12.2008 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। 10.12.2008 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਣਵਾਈ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ। 30.04.2009 ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਛੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 2010 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 34-35 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਨੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਦਕਿ 2011 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 18-19 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਨੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। 31.10.2018[21] ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 30.04.2009 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਰਿਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

XXXXXX

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ 05.03.201922 ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਸਬੰਧਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3, 5 ਅਤੇ 6 ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

---

[20](2009) 6 SCC 667

[21]ਅੰਬਾਦਾਸ ਲਕਸ਼ਮਣ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ- (2018) 14 SCALE 730 = (2018) 18 SCC 788

[22]2019 SCC Online SC 317 - ਅੰਕੁਸ਼ ਮਾਰੂਤੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ

12. **ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[23] **ਕੇਸ** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ:

"4. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸਾਂਝੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਖਿਲ ਸੂਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੱਤਰ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਕੀਲ ਸਬੰਧਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਰੀਖ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਖਿਲ ਸੂਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਪਰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨਾਲ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

5. ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਲ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਉਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ/ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸਹੂਲਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚਾਲੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

---

[23] (2018) 9 SCC 160

[24] (2018) 9 SCC 163 – ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ

13. ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਏ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ 42ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ 1977 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1987 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੀ) ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ 'ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ' ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। **ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ**[19] **ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅੰਸ਼** (ਜਿਵੇਂ ਕਿ **ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ**[3] ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ **ਹੈ**) ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ।

ਸੀ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 39-ਏ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, **ਬਸ਼ੀਰਾ**[2] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਫੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ।

ਡੀ) ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਬਸ਼ੀਰਾ[2] ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਿੱਸਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਜੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਪਾਲਣਾ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਯਮ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੌਕਾ ਅਸਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਈ) **ਬਸ਼ੀਰਾ**[2] ਅਤੇ **ਅੰਬਾਦਾਸ**[21] ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਕੀਲ ਨੂੰ 'ਲੋੜੀਂਦੇ ਮੌਕੇ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

XXXXXX

14. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 19.02.2013 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾਵਾਂ 227 ਅਤੇ 228 ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣਨ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੁਣਵਾਈ ਸਾਰਥਕ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਰੁਟੀਨ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

15. ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਲ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

16. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁੱਦੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 13 ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ FSL ਅਤੇ DNA ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕਰਨਾ। DNA ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਲਗਭਗ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਦਿਨ

ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਮੁੱਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਪੈਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ।

XXXXXX

ਅਨੋਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1233

17. **ਵੀ.ਕੇ. ਸ਼ਸ਼ੀਕਲਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ[25] ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:

"23.4 ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ, ਜੋ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰੈਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਅੰਤਮਤਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

18. ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਭਾਲ

ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਜਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਨਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਟਰੈਕਿੰਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਦਫਨਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

19. ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ **ਬਸ਼ੀਰਾ**[2] ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਲੂਥਰਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਲੂਥਰਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਰ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਕਲਪਕ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

XXXXXX

20. ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ

ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਲਈ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ (i) ਕੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; (ii) ਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਅਗਲੇਰੀ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਅਤੇ (iii) ਕੀ FSL ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ DNA ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਾਹਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

---

[25] (2012) 9 SCC 771

21. ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

22. ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਨਾ ਜਾਣ:

i) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ

ਕੀਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ii) ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

iii) ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਜਬ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਖਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

iv) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ **ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ**[23] **ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ**।

XXXXXX

ਅਨੇਖੀਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.] 1235

23. ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਅਦਾਲਤੀ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਲੂਥਰਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ 12.12.2018 ਅਤੇ 10.12.2019 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ

ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ 18.02.2020 ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

24. ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਠੇਸ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 18.02.2020 ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi